

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2026.1.14>**I. А. МАЛИНОВСЬКА**

*старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: iryua.malynovska10@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0867-3715>*

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ МОВОЗНАВЧИХ ПАРАДИГМ**

У процесі дослідження авторкою розглянуто теоретико-методологічні засади формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови крізь призму сучасних мовознавчих парадигм, зокрема когнітивної, комунікативно-прагматичної, функціональної і соціолінгвістичної. Проаналізовано особливості трансформації підходів до іномовної підготовки в умовах переорієнтації освітнього процесу з репродуктивного засвоєння мовного матеріалу на розвиток здатності до ефективної мовленнєвої діяльності в реальних комунікативних ситуаціях. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення методичних підходів до формування мовленнєвих компетенцій здобувачів вищої освіти відповідно до вимог Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та сучасних тенденцій розвитку лінгвістики. В умовах глобалізації та інтенсифікації міжкультурної взаємодії особливого значення набуває здатність до адекватного використання німецької мови з урахуванням соціокультурного контексту, прагматичних норм і дискурсивних стратегій. Зазначено, що мовленнєва компетенція має інтегративний характер і включає лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний компоненти, які формуються у процесі системної взаємодії теоретичних знань і практичної мовленнєвої діяльності. Виокремлено актуальні для умов сьогодення ключові умови ефективного формування мовленнєвих компетенцій: урахування когнітивних особливостей здобувачів, поєднання мовного і культурного компонентів, використання автентичних матеріалів і комунікативно спрямованих завдань, а також розвиток автономії та рефлексивних умінь. Встановлено, що інтеграція сучасних мовознавчих парадигм у освітній процес сприяє формуванню функціонально обґрунтованої й комунікативно доцільної мовленнєвої поведінки, здатної забезпечити професійну та міжкультурну самореалізацію здобувачів освіти.

Ключові слова: мовленнєві компетенції; німецька мова; комунікативна компетентність; сучасні мовознавчі парадигми; когнітивна лінгвістика; міжкультурна комунікація; лінгводидактика.

Поставлення проблеми. Сучасні мовознавчі парадигми суттєво впливають на трансформацію підходів до навчання німецької мови, зміщуючи акцент із репродуктивного засвоєння мовних структур на формування повноцінних мовленнєвих компетенцій здобувачів освіти. У контексті когнітивної, комунікативно-прагматичної та соціолінгвістичної парадигм особливої значущості набуває розвиток здатності до ефективної міжкультурної взаємодії, що відповідає викликам глобалізованого суспільства [Нежива]. У цьому аспекті актуалізується інтеграція психолінгвістичних і дискурсивних підходів у процес формування мовленнєвих умінь, що дозволяє враховувати механізми породження й сприйняття мовлення, когнітивні процеси опрацювання інформації та специфіку мовленнєвої поведінки в різних комунікативних ситуаціях. Формування мовленнєвих компетенцій розглядається не лише як оволодіння граматично

коректними структурами німецької мови, а як здатність до продуктивної мовленнєвої діяльності, що передбачає доречне використання лексичних одиниць, фразеологізмів і мовленнєвих моделей відповідно до соціокультурного контексту.

Аналіз наукових досліджень [Нежива; Олексієнко] дозволяє зробити висновки, що мовленнєва компетенція розглядається як здатність особистості адекватно, доречно й ефективно використовувати мовні ресурси в конкретних комунікативних ситуаціях з метою вираження думок, намірів, почуттів і міркувань. Вона передбачає не лише володіння мовними засобами, а й уміння застосовувати позамовні компоненти комунікації – невербальні знакові системи, інтонаційні засоби виразності, темп і ритм мовлення – відповідно до соціокультурного контексту спілкування. На формування мовної та мовленнєвої компетентності впливають такі складові:

Лексична компетенція – володіння достатнім словниковим запасом, необхідним для здійснення професійної, навчальної та міжособистісної комунікації, а також здатність доречно добирати лексичні одиниці відповідно до комунікативної мети.

Фонетична компетенція – правильна артикуляція звуків і звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, дотримання наголосу, інтонаційних моделей, а також розвинений фонематичний слух, що забезпечує розрізнення та коректне відтворення фонем.

Грамматична компетенція – уміння коректно використовувати граматичні форми та синтаксичні конструкції відповідно до правил і норм мови (категорії роду, числа, відмінка, часу тощо), що забезпечує структурну правильність висловлювання.

Діалогічно-монологічна компетенція – здатність здійснювати різні типи мовленнєвої взаємодії, володіння техніками ведення діалогу та побудови монологу, участі в дискусії, інтерпретації невербальних сигналів і роботи з текстовою інформацією.

Узагальнюючи, розвиток мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови потребує системного поєднання лінгвістичних, когнітивних та прагматичних підходів, що забезпечує формування комунікативно релевантної та функціонально обґрунтованої мовної поведінки здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення іноземних мов перебуває у фокусі міждисциплінарних досліджень лінгводидактики, психолінгвістики та теорії міжкультурної комунікації. Аналіз сучасних наукових праць свідчить про еволюцію підходів – від структурно-граматичної орієнтації до інтегративної моделі комунікативної компетентності. Теоретичні засади комунікативного підходу були закладені у працях М. Канале та М. Свейн, які визначили структуру комунікативної компетентності як сукупність граматичного, соціолінгвістичного, дискурсивного та стратегічного компонентів. Подальший розвиток концепції пов'язаний із дослідженнями М. Байрама, який розширив її міжкультурним виміром, підкреслюючи значення соціокультурної обізнаності у мовленнєвій діяльності.

Українська наукова школа також активно розробляє проблематику мовленнєвої компетентності. У працях О. Тарнопольського обґрунтовано комунікативно-когнітивний підхід до навчання іноземних мов. Науковиця С. Ніколаєва досліджує методичні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності у закладах вищої освіти. Питання психолінгвістичних механізмів мовленнєвої діяльності розкриваються у працях Н. Шалигіної, Л. Калмикової, Н. Гальскової, О. Степаненко, Л. Кібенко та ін.

Мета статті. Полягає в теоретичному обґрунтуванні та науковому аналізі особливостей формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови крізь призму сучасних мовознавчих парадигм, а також у визначенні ефективних методичних підходів, що забезпечують інтеграцію когнітивного, комунікативно-прагматичного та соціокультурного компонентів іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У межах сучасних мовознавчих парадигм формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови передбачає обов'язкове врахування когнітивних характеристик здобувачів освіти. Зокрема, важливими параметрами мовленнєвої діяльності виступають швидкість породження висловлювання, його точність, структурна складність і здатність до гнучкої адаптації мовленнєвих моделей у різних комунікативних ситуаціях [Wang]. Саме ці чинники визначають рівень сформованості мовленнєвої компетенції та впливають на ефективність виконання навчальних завдань у процесі іншомовної підготовки. Інтеграція психолінгвістичних положень у методику викладання німецької мови дозволяє вибудувати адаптивну освітню модель, що враховує механізми сприйняття, обробки, продукування мовлення, індивідуальні когнітивні стратегії та особливості мовленнєвої пам'яті здобувачів. Такий підхід сприяє не лише підвищенню результативності навчання, а й формуванню стійкої внутрішньої мотивації до оволодіння мовою.

Особливого значення набуває узгодження лінгвістичного і комунікативно-прагматичного компонентів навчання, оскільки сучасні парадигми мовознавства розглядають мовлення

як діяльність, що реалізується в конкретному соціокультурному контексті [Олексієнко, 2024]. Гармонізація мовної системи та дискурсивної практики забезпечує розвиток цілісної мовленнєвої компетенції, яка охоплює граматичну, лексичну, соціолінгвістичну й прагматичну складові. У такому ракурсі психолінгвістичні підходи сприяють формуванню функціонально обґрунтованої та комунікативно ефективною мовленнєвої поведінки, що є важливою умовою професійної та міжкультурної самореалізації здобувачів у сучасному європейському освітньому просторі.

Відповідно до положень Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (Common European Framework of Reference for Languages) [CEFR], комунікативна мовна компетентність розглядається як інтегрована система знань, умінь і навичок, що охоплює лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний компоненти. У документі наголошується, що повноцінне формування цієї компетентності можливе лише за умови системного оволодіння різними рівнями мовної організації – фонологічним, лексичним, морфологічним, синтаксичним, граматичним та орфографічним. Саме їх цілісне засвоєння створює підґрунтя для розвитку здатності до адекватного та функціонально доцільного використання мови в реальних комунікативних ситуаціях. У цьому контексті CEFR підкреслює діяльнісний характер навчання мови, де здобувач виступає активним учасником комунікативної взаємодії, а мовленнєві вміння формуються через виконання автентичних комунікативних завдань. Отже, освітній процес передбачає не лише засвоєння теоретичних положень, а й систематичну практичну діяльність, спрямовану на автоматизацію мовленнєвих навичок, розвиток стратегій мовленнєвої поведінки та формування міжкультурної компетентності.

Дослідники в галузі лінгводидактики наголошують, що ефективність навчання безпосередньо залежить від характеру взаємодії між викладачем і здобувачем освіти [Процик, 2023]. У сучасній освітній парадигмі роль викладача трансформується від носія знань до фасилітатора та наставника, який створює умови для розвитку автономії здобувача, сприяє формуванню його рефлексивних умінь

і здатності до саморегульованого навчання. Таким чином, реалізація положень Загальноєвропейських рекомендацій передбачає орієнтацію на партнерську модель взаємодії, у межах якої здобувач отримує можливість самостійно визначати освітні цілі, оцінювати власний прогрес та активно долучатися до процесу формування мовленнєвої компетентності.

Формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови передбачає здатність здобувачів вищої освіти усвідомлювати та інтерпретувати як відмінності, так і подібності між лінгвістичними, фразеологічними, ідіоматичними й культурними особливостями рідної та німецької мов. У межах сучасних мовознавчих парадигм мовлення розглядається як складна когнітивно-комунікативна діяльність, що функціонує в конкретному соціокультурному контексті [Stickler]. Відсутність знань про прагматичні та культурні нюанси мовлення може призводити до комунікативних непорозумінь або конфліктних ситуацій, що свідчить про недостатній рівень сформованості мовленнєвої компетентності.

Особливого значення набуває лексичний компонент мовленнєвої компетентності, оскільки лексика не лише відображає номінативну систему мови, а й репрезентує ментальні моделі, цінності, соціальні норми та культурні коди носіїв мови. У когнітивній та функціональній парадигмах лексична одиниця розглядається як носій концептуальної інформації, що пов'язує мовну форму з культурно зумовленими смислами [Weinmann, Neilsen]. Тому процес формування мовленнєвих компетенцій неможливо ізолювати від розвитку міжкультурної обізнаності та дискурсивної чутливості здобувачів.

Важливим завданням викладача німецької мови є добір і реалізація таких методів навчання, які забезпечують не лише засвоєння лексичних одиниць, а й їх активне використання в різних типах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. У цьому контексті інтеграція психолінгвістичних стратегій, зокрема врахування когнітивних стилів, мовленнєвої пам'яті та індивідуальних темпів опрацювання інформації, сприяє підвищенню ефективності формування мовленнєвих умінь.

Узагальнюючи вищезазначене, формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови передбачає комплексне поєднання лінгвістичних, когнітивних і соціокультурних аспектів, що забезпечує розвиток функціонально доцільної та комунікативно адекватної мовленнєвої поведінки здобувачів у сучасному міжкультурному просторі.

Формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови потребує системного врахування сучасних мовознавчих парадигм, які орієнтують освітній процес на діяльнісний, когнітивний і соціокультурний виміри мовлення. Ефективність розвитку мовленнєвих умінь значною мірою залежить від методичної стратегії викладача та здатності інтегрувати лінгвістичні, прагматичні й психолінгвістичні підходи в навчальну практику. З огляду на це доцільно окреслити низку рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу формування мовленнєвих компетенцій здобувачів вищої освіти:

Інтегрувати когнітивно-комунікативний підхід у структуру занять. Формування мовленнєвих компетенцій має здійснюватися через моделювання реальних комунікативних ситуацій, що активізують механізми породження й сприйняття мовлення. Доцільно використовувати проблемно-орієнтовані завдання, дискусії, рольові ігри та кейси, які стимулюють самостійне формулювання висловлювань німецькою мовою.

Забезпечувати поєднання лінгвістичного і соціокультурного компонентів навчання. Лексичні та граматичні структури повинні засвоюватися у контексті культурних реалій німецькомовного простору. Використання автентичних текстів, медіаматеріалів і дискурсивних зразків сприяє формуванню прагматичної та міжкультурної складових мовленнєвої компетенції.

Акцентувати увагу на розвитку продуктивних видів мовленнєвої діяльності. Систематична практика говоріння й письма має передбачати поступове ускладнення мовленнєвих завдань – від репродуктивних до творчих. Важливо створювати умови для автоматизації мовленнєвих моделей і формування мовленнєвої спонтанності.

Використовувати психолінгвістичні стратегії з урахуванням індивідуальних осо-

бливостей здобувачів. Доцільно застосовувати методи, що враховують когнітивні стилі навчання, рівень мовленнєвої пам'яті та темп опрацювання інформації. Диференційований підхід підвищує ефективність засвоєння лексико-граматичного матеріалу й сприяє стійкій мотивації.

Розвивати автономію здобувачів відповідно до положень CEFR. Викладач має виступати фасилітатором освітнього процесу, стимулюючи рефлексію, самооцінювання і постановку індивідуальних цілей. Використання дескрипторів CEFR допомагає здобувачам усвідомлювати власний прогрес у формуванні мовленнєвих компетенцій.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що формування мовленнєвих компетенцій у процесі вивчення німецької мови є багатовимірним процесом, який потребує інтеграції когнітивної, комунікативно-прагматичної та соціокультурної складових відповідно до сучасних мовознавчих парадигм. Доведено, що ефективний розвиток мовленнєвих умінь можливий за умови поєднання лінгвістичних знань із їх функціональним використанням у реальних комунікативних ситуаціях, що відповідає діяльнісному підходу та положенням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Сфокусовано увагу на доцільності вважати сформовану мовленнєву компетенцію інтегративним результатом освітнього процесу, який охоплює граматичну, лексичну, прагматичну та міжкультурну складові й виявляється у здатності здобувачів здійснювати комунікативно адекватну мовленнєву діяльність у різних соціальних контекстах. Обґрунтовано, що саме системне узгодження мовної системи, дискурсивних практик і культурного компоненту забезпечує високий рівень комунікативної ефективності. До того ж, взявши до уваги своєрідність досліджуваного конструкту, принципово важливо не лише вдосконалювати лексико-граматичні навички здобувачів, а й розвивати їхню мовленнєву автономію, стратегічну компетентність і здатність до рефлексії власної мовної діяльності. Узагальнюючи, сучасні мовознавчі парадигми створюють методологічне підґрунтя для переходу від репродуктивного засвоєння мовного мате-

ріалу до формування цілісної мовленнєвої компетенції, що відповідає вимогам міжкуль- турної комунікації та професійної самореалізації здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нежива О. Сучасні цифрові інструменти для викладання іноземної мови. Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький, 21 лютого 2022 р. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2022. С. 159–161.
2. Олексієнко А. В. Психолінгвістичні підходи до формування мовленнєвих навичок у здобувачів вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. 2024. N 11. С. 580–594. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-580-594](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-580-594).
3. Процик Г. Лінгводидактичні основи навчання іноземної мови у закладах вищої освіти України. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 13(31). DOI:10.52058/2786-4952-2023-13(31)-312-324
4. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> (дата звернення 10.02.2026)
5. Stickler U. Online language teaching in times of change: A CALL to action for language teachers and educators. *Journal of China Computer-Assisted Language Learning*, 2024, 11(45). DOI: <https://doi.org/10.1515/jccall-2024-0010>
6. Wang W. Speaking accuracy and fluency among EFL learners: Associations with emotional intelligence and academic enthusiasm. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 2020, 27. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100271>
7. Weinmann M., Neilsen R., Cabezas Benalcázar C. Linguaging and language awareness in the global age 2020–2023: Digital engagement and practice in language teaching and learning in (post-) pandemic times. *Language Awareness*. 2024. Vol. 33. № 2. P. 347–364. <https://doi.org/10.1080/09658416.2023.2236025>

REFERENCES

1. Nezhyva O. (2022). Suchasni tsyfrovi instrumenty dlia vykladannia inozemnoi movy [Modern digital tools for teaching foreign languages]. Inozemna mova u profesiinii pidhotovtsi spetsialistiv: problemy ta stratehii: zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. Kropyvnytskyi, 21 liutoho 2022 r. Tsentralnoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka. Kropyvnytskyi, S. 159–161. [in Ukrainian]
2. Oleksiienko A. V. (2024). Psykholinhvistychni pidkhody do formuvannia movlennievkykh navychok u zdobuvachiv vyshchoi osvity [Psycholinguistic approaches to the formation of speech skills in higher education students]. *Visnyk nauky ta osvity*. N 11. S. 580–594. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-580-594](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-580-594). [in Ukrainian]
3. Protsyk H. (2023). Linhvodydaktychni osnovy navchannia inozemnoi movy u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Linguodidactic foundations of foreign language teaching in higher education institutions of Ukraine]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. № 13(31). DOI:10.52058/2786-4952-2023-13(31)-312-324 [in Ukrainian]
4. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> (data zvernennia 10.02.2026) [in English]
5. Stickler U. (2024). Online language teaching in times of change: A CALL to action for language teachers and educators. *Journal of China Computer-Assisted Language Learning*, 11(45). <https://doi.org/10.1515/jccall-2024-0010> [in English]
6. Wang W. (2020). Speaking accuracy and fluency among EFL learners: Associations with emotional intelligence and academic enthusiasm. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 27. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100271> [in English]
7. Weinmann M., Neilsen R., Cabezas Benalcázar C. (2024). Linguaging and language awareness in the global age 2020–2023: Digital engagement and practice in language teaching and learning in (post-) pandemic times. *Language Awareness*. Vol. 33. № 2. P. 347–364. <https://doi.org/10.1080/09658416.2023.2236025> [in English]

I. A. MALYNOVSKA

Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation,
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
E-mail: iryna.malynovska10@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0867-3715>

FORMING SPEECH COMPETENCES IN THE PROCESS OF LEARNING GERMAN THROUGH THE PRISM OF CONTEMPORARY LINGUISTIC PARADIGMS

In the course of the study, the author examines the theoretical and methodological foundations of the formation of speech competences in the process of learning German through the prism of modern linguistic paradigms, in

particular cognitive, communicative-pragmatic, functional and sociolinguistic ones. The author analyses the peculiarities of the transformation of approaches to foreign language training in the context of the reorientation of the educational process from the reproductive assimilation of language material to the development of the ability to communicate effectively in real communicative situations. The relevance of the study is determined by the need to improve methodological approaches to the formation of speech competences of higher education seekers in accordance with the requirements of the Common European Framework of Reference for Languages and modern trends in the development of linguistics. In the context of globalisation and intensified intercultural interaction, the ability to use German adequately, taking into account the sociocultural context, pragmatic norms and discursive strategies, is of particular importance. It is noted that speech competence is integrative in nature and includes linguistic, sociolinguistic and pragmatic components, which are formed in the process of systematic interaction between theoretical knowledge and practical speech activity. The key conditions for the effective formation of speech competences that are relevant to today's conditions are highlighted: taking into account the cognitive characteristics of learners, combining linguistic and cultural components, using authentic materials and communicative tasks, as well as developing autonomy and reflective skills. It has been established that the integration of modern linguistic paradigms into the educational process contributes to the formation of functionally sound and communicatively appropriate speech behaviour, capable of ensuring the professional and intercultural self-realisation of learners.

Key words: speech competences; German language; communicative competence; modern linguistic paradigms; cognitive linguistics; intercultural communication; linguodidactics.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

